

PRAMENE RÍMSKEHO PRÁVA (FONTES IURIS)

SOURCES OF ROMAN LAW (FONTES IURIS)

MICHAL MINÁRIK

ABSTRAKT

Článok sa zaoberá prameňmi rímskeho práva, zaoberá sa ich miestom v tvorbe a dopade na rímsku spoločnosť. Analyzuje jednotlivé významné pramene a ich rozdelenie podľa rôznych kritérií, opisuje pramene písané a nepísané v období kráľovstva, republiky a cisárstva.

Kľúčové slová

Rím, pramene, kráľovstvo, republika, cisárstvo, zákon dvanástich tabúl

ABSTRACT

This article examines the sources of Roman law, looking at their place in the formation and impact on Roman society. It analyses the various major sources and their distribution according to different criteria, describing the sources written and unwritten in the kingdom, republic and imperial periods.

Keywords

Rome, sources, kingdom, republic, empire, law of the twelve tables

Úvod

„Močiar obkolesený niekoľkými vrškami – tradícia ich narátala sedem, ale mohli by sme ich uviesť viac, celkom nablízku rieka Tiber, kedysi určite mohutnejšia ako dnes, ktorej tok sa dal ľahko kontrolovať, taká je poloha Ríma, poloha veľmi strategická, ale tá by nemohla vysvetliť výnimočný osud Večného mesta“. (Delouch, 2001, s. 64).

Obdobie rímskeho kráľovstva je zahalené rúškom tajomstva. Vznik Ríma, jeho počiatky, snahy o vytvorenie prvého štátu schopného ubrániť sa ostatným italickým kmeňom pred prípadným napadnutím. Bolo preto nevyhnutné, aby v novovznikajúcom štáte začali platiť isté pravidlá. Vplyvov, ktoré v starovekom Ríme pôsobili na tvorbu práva, bolo nepochybne veľmi veľa. Staroveký Rím prešiel dlhým vývojom a takisto ním prešli aj rímske pamiatky, rímske právo, rímske vedenie vojny a najmä to, čo pretrvalo aj do súčasnosti. A to sú rímske pramene, najvýznamnejší odkaz do súčasnosti.

1. Pramene práva v období kráľovstva a republiky

Vznik Ríma, jeho počiatky, snahy o vytvorenie prvého štátu schopného ubrániť sa ostatným italickým kmeňom pred prípadným napadnutím. Bolo preto nevyhnutné, aby v novovznikajúcom štáte začali platiť isté pravidlá. Vplyvov, ktoré v starovekom Ríme pôsobili na tvorbu práva, bolo nepochybne veľmi veľa. Najskôr vo forme nepísaných pravidiel (obyčajov), šírených najmä ústnym podaním a neskôr vo forme písaných zákonov. Pre kráľovský Rím bolo typické právo obyčajové. Za hlavné rysy obyčajového práva sa považujú *opinio necessitatis*, teda všeobecné presvedčenie, že právne obyčaje sú právne záväzné a *usus longaevis* vyžaduje ich dlhodobé užívanie. (Knapp, 1995).

Ako sa vyvíjal Rím, vyvíjali sa aj rímske pramene. Prví interpretátori rímskeho práva boli kňazi. Museli to byť ľudia vzdelaní, čo v rodiaom sa Ríme mohli byť jedine pontifikovia. Termín prameň práva (*fontes iuris*) má v histórii práva dva rozličné významy: sú to všetky zachovalé historické spisy, ktoré sú akýmisi pamätníkmi práva a slúžia k rekonštrukcii práva, platného v jednotlivých historických epochách. (Čitbaj, 2009).

V počiatkoch Ríma sa pramene šírili ústnym podaním (*non scriptum*). Ešte jedna poznámka: slovné spojenie "bola zapísaná" by bolo lepšie nahradiť slovným spojením "bola vyrytá" alebo "vyrytá" - vzhľadom na absenciu egyptského papyrusu alebo čínskeho papiera, alebo možno pre lepšiu výdrž, bola dohoda zvečnená vo fyzickej podobe dvanástich tabuliek, verejne vystavených na Rímskom fóre. Zmluva sa tak stala známou ako Zákon dvanástich tabúl. Revolučný charakter Zákona tabuliek je spôsobený práve prechodom od tradičného

ústneho práva k právu písanému. Na tomto princípe sa potom vyvinulo celé slávne rímske právo a na celom tomto slávnom rímskom práve potom vzniklo naše súčasné kontinentálne právo. Nie je to, samozrejme, jediný prínos Rimanov k dnešnému právnemu systému, zďaleka nie, ale je to podstatný motív. Veď dnes sa právo stáva účinným zverejnením v zbierke zákonov, teda publikovaním - a to je ekvivalent vydania dvanástich dosiek v Ríme v tých časoch.

Išlo o primitívnu kodifikáciu rímskeho obyčajového práva. Tradícia hovorí, že zákonník zostavila komisia zložená z desiatich a potom z dvanástich mužov v rokoch 451-450 p.n.l., ratifikovalo ho zhromaždenie centuriátov v roku 449 p.n.l., bol vyrytý na dvanástich tabulách, ktoré boli pripevnené na slávnej tribúne s názvom „Rostra“ pred kúriou na Fóre v Ríme. Na začiatku bol spor medzi patricijmi a plebejcami. Rímske pramene sa vzťahovali rímsky štát, magistrát, náboženské záležitosti - teda na štát a jeho organizáciu, ktorá zahŕňala úpravu vzťahov medzi štátom a jeho občanmi.

Významní tvorcovia práva v období republiky boli prétori. Prétori ako vysokopostavení úradníci Rímskeho štátu disponovali veľmi významnými kompetenciami, ktoré mohli aplikovať buď na základe svojho imperium a v nej zahrnutej potestas, alebo na základe svojej iurisdictio, ktorú uplatňovali v rámci svojej účasti na rímskom civilnom procese v legisakčnom a formulovom procese. (Veselová, 2018).

Mali postavenie súdnych úradníkov. V tomto postavení mali nariadenovaciu právomoc, či už ústnu, alebo písomnú (edikty). Netreba však zabúdať, že prétorský edikt nebol zväčša dielom len samotnej osoby prétora, ale aj pri jeho zostavovaní mu bolo k dispozícii jeho poradné konzílium pozostávajúce z erudovaných právnych odborníkov. (Kincl, Urfus, 1990).

Jedným z najvýraznejších prameňov rímskeho práva je rímska právna veda jurisprudence. Bola prítomná vo všetkých troch formách vlády v Ríme, v kráľovstve, v republike aj v cisárstve. Podľa rímskej tradície po vyhnaní Tarquiniovcov Rimania zrušili monarchiu a kráľa nahradili dvoma na jeden rok volenými úradníkmi (magistratus). Najväčšieho rozkvetu dosiahla rímska právna veda v období principátu. Bolo to vďaka ekonomickému, politickému a hospodárskemu rastu Rímskeho impéria. Popredný muž v Ríme „princeps“ sa radil s právnikmi a udeľoval im tituly, napríklad „respondere ex auctoritate principis“ -to znamená udeľovať právne rady v mene cisára, respektíve s cisárovým schválením. (Rebro, Blaho, 2010).

Medzi ďalšie normatívne akty patrili:

a) mandáty (mandata) boli inštrukcie pre miestodržiteľov v provinciách cisárskych ako aj senátskych, ale tiež pre iných cisárskych úradníkov,

- b) dekréty (decreta) boli rozhodnutia vydané cisárom ako najvyšším sudcom. Ním cisár, ako zákonodarca, vysvetľoval zákon - týmito dekrétmi sa riadili sudcovia,
- c) reskripty (rescriptum) bola odpoveď cisára na otázky úradníkov, sudcov alebo súkromných osôb v právnych otázkach. (Čitbaj, 2009).

2. Pramene v období cisárstva

Kľúčový pamätník Rímskeho práva je nepochybne štvorzväzkové dielo Corpus iuris civilis cisára Justiniána I., vládnuceho v rokoch 527-565. Do slovenčiny ho môžeme voľne preložiť ako „Zbierka občianskeho práva“. (Blaho, 2001).

Medzi jeho najvýznamnejšie časti patria:

- 1) Codex Iustinianus - úradná zbierka zákonov zložená z 10 kníh
- 2) Digesta seu Pandectae - najrozsiahlejšia zbierka 50 kníh, v 47. a 48. knihe sú obsiahnuté pojmy týkajúce sa trestného práva
- 3) Codex Iustinianus repetitae praelectianus - rozdelená na 12 kníh, obsahuje správne, súkromné, verejné a trestné právo

Justinián vyhlásil, že všetky zväzky boli vydané v rovnaký čas, aby sa vyhol zásade "lex posterior derogat priori" – nutnosť a potreba vydávať doplňujúce a pozmeňujúce normy. Ďalším významným prameňom boli novely. Novely - upravujú dedičstvo a manželstvo - zachovali sa dodnes a sú najbohatším prameňom poznania rímskeho práva - názov Corpus Iuris Civilis pochádza zo 16. storočia. Možno ich prekladať, ale je zakázané ich komentovať a porovnávať s originálom.

Vláda Justiniána I. tvorí významnú epochu v procese postupnej premeny Východorímskej ríše na stredovekú Byzanciu. Tento cisár sa po nástupe na trón obklopil oddanými a schopnými ľuďmi, ktorí nepatrili do okruhu vysokej aristokracie. Medzi najvýraznejších patrili finančný úradník Ioannes z Kapadókie, právnik Tribonianus a vojenský veliteľ Belisarios a Narses. Justiniánovou najväčšou životnou oporou bola nepochybne manželka Theodora, hoci treba povedať, že jej zásahy do riadenia štátnych a cirkevných záležitostí neboli vždy najšťastnejšie.

Na trón nastúpil v období úpadku rímskeho štátu aj rímskeho práva. Rím bol zmietaný vnútornými aj vonkajšími krízami, prežil dvojnásobné vyplienenie v rokoch 410 aj 455. Podarilo sa to kmeňom Vizigótov a Vandalov. Na svoju funkciu cisára nastúpil Justinián pod celým menom - Flavius Petrus Sabbatius Iustinianus, oficiálne Iustinianus I. (Blaho, 2008).

Už zo samotného mena tohto významného cisára - t. j. ius (právo) je nepochybné, že sa jednalo o významného panovníka. Pozdvihol úroveň Ríma, nadviazal na úspechy

republiky. Napriek tomu, že tak obrovské impérium, ako Rímska ríša bola, musela prejsť reformami. Uvedomoval si to aj Justinián, preto v spolupráci s poprednými právnikmi vydal tento rozsiahly kódex. Bol to cisár, ktorý predbehol dobu.

Záver

Tak ako Gréci priniesli svetu helénsku kultúru, tak Rimania boli inovátori v práve. Vo všetkom ostatnom Grékov tvrdo kopírovali. Rímske pramene práva sú základom a chrbticou všetkých odvetví súkromného aj verejného práva v podobe, akej ju poznáme dnes. Všetky odvetvia práva t. j. občianske, obchodné, trestné, rodinné, dedičské, atď., majú pôvod a základ v rímskom práve. Rímsky odkaz prežil do súčasnosti a len ťažko sa dnes nájde právnik, ktorý by sa vyrovnal rímskym tvorcom práva. Ako príklad možno uviesť vysoký počet novelizácií v Ústave Slovenskej republiky, za 30 rokov ich bolo 19. To značí nedokonalosť „zákona zákonov“, ako sa Ústava Slovenskej republiky nazýva. Rímske pramene práva sú výzvou a odkazom pre súčasných zákonodarcov, že legislatívny proces možno zjednodušiť, nakoľko prebieha v byrokratickom aparáte a mal by byť jasný a zrozumiteľný. Napriek tomu rímske právo nie je dokonalé, nakoľko trpelo nedostatkami najmä v poklasickej dobe. Právny poriadok bol neprehľadný, trpel hypertrofiou prameňov a množstvom zákonov, ktoré sa vzájomne popierali. Problém neprehľadnosti rímskych zákonov a prameňov vznikol najmä v prípade, keď sa jediným prameňom práva stali cisárske nariadenia.

Referencie

BLAHO P., Corpus iuris civilis – Digesta, Tomus I., Euro Codex 2008, 528 s., ISBN: 9788089363070.

BLAHO P., Corpus iuris civilis. In: Encyclopaedia Beliana. zväzok 2. Bell – Czy. Bratislava: Encyklopedický ústav SAV, 2001. ISBN 80-224-0671-6 621s.

BLAHO P., REBRO K., Rímske právo, Bratislava 2010, Vyd: Iura Edition, s., ISBN:978-80-8078-352-5, 522 s.

ČITBAJ, F., 2009, Základné inštitúcie Rímskeho práva, 134 s. ISBN: 978-80-555-0044-7.

DELOUCH, F.: Dejiny Európy, Vyd. Mladé letá, 2001, 432 s., ISBN: 80-06-01074-9.

KINCL., J., URFUS, V. Římské právo. Praha: Panorama, 1990, 469 s., ISBN: 80-7038-134-5.

KINCL., J., URFUS, V., SKŘEJPEK M., Římské právo, Praha, C.H.Beck Press, 1995, ISBN 80-7179-031, 408 s.

KNAPP. V., Teorie práva. Vyd: Praha: C.H. Beck, 1995, 247 s., ISBN: 80-717-90-281.

Vedecko/kvalifikačné práce:

VESELOVÁ, N., Funkcia prétora v rímskom civilnom procese, 61 s., diplomová práca.

Časopisecké/internetové zdroje:

Lex duodecim tabularum čili Zákon dvanácti desek | Sever (rozhlas.cz)

<https://www.ukm.ff.ukf.sk/stredoveka-europa/2020/05/18/vlada-justiniana-i/>

Kontaktné údaje

JUDr. Michal Minárik, PhD., M.B.A., LL.M - odborný asistent

Akademie krizového řízení a managementu

Pivovarská 273, 686 01 Uherské Hradiště – Jarošov

michal.minarik@yahoo.sk